

مصوبه شورای عالی حوزه‌های علمیه

کلیات و برنامه درسی رشته تخصصی « حقوق و قضای اسلامی » در سطح دو

ماده ۱. عنوان

عنوان برنامه، سطح دو حقوق و قضای اسلامی است.

ماده ۲. تعریف

سطح دو حقوق و قضای اسلامی دومین مقطع از تحصیلات حوزوی و یکی از رشته‌های حوزه دانشی فقه، حقوق و قضای اسلامی بوده که طلاب ضمن فراگیری فقه و اصول متعارف، با مهمترین مفاهیم، اصطلاحات، مبانی، مسائل، روش تحقیق و ساختار حقوق و قضای اسلامی آشنا شده و پس از احراز توان علمی با ارائه تحقیق پایانی، موفق به دریافت مدرک سطح دو این رشته می‌شوند.

ماده ۳. اهداف

- ۱) شناخت استدلالی مسائل فقهی و اصولی و روش‌های استنباط فقهی؛
- ۲) آشنایی با مسائل حقوقی و قضایی (دادرسی) مبتنی بر منابع فقه؛
- ۳) آشنایی با متون و منابع مهم مرتبط با این رشته تخصصی و توان استفاده از آنها؛
- ۴) آشنایی با مکاتب و نظام‌های حقوقی؛
- ۵) تربیت نیروی انسانی آشنا به مباحث فقهی و حقوقی جهت تصدی امور حقوقی و قضایی در نظام اسلامی؛
- ۶) آموزش مهارت‌های قضایی و مشاوره حقوقی؛
- ۷) ایجاد توان پاسخگویی به پرسش‌های عمومی در حوزه حقوق و قضای اسلامی؛
- ۸) تقویت توان تحقیق در حد جمع آوری و جمع بندی مسائل فقهی و حقوقی؛
- ۹) تربیت طلاب مستعد جهت ورود به مدارج علمی بالاتر.

ماده ۴. سیاست‌ها

- ۱) اهتمام به ایجاد زمینه تعالی اخلاقی و اعتقادی طلاب؛
- ۲) اهتمام به رشد جامع و هماهنگ طلاب در ابعاد شناختی، مهارتی و نگرشی؛
- ۳) حفظ و تقویت سنت‌های حسنه حوزه‌های علمیه در تعلیم و تربیت؛
- ۴) اهتمام به دروس فقه و اصول و نظارت بر اجرای آن.
- ۵) تأکید بر آموزش‌های پژوهش‌گرا؛
- ۶) تأکید بر تقویت اعتماد به نفس طلاب در مسائل علمی - پژوهشی؛

مصوبه شورای عالی حوزه‌های علمیه

- ۷) توجه به نیازهای جامعه و نظام اسلامی و کاربردی کردن آموزش؛
- ۸) تأکید بر استفاده از اساتید، مدیران و کادر اجرایی مهذب، با تجربه، منظم، خلاق و فعال؛
- ۹) تأکید بر آموزش موضوعات اصلی حقوق و قضای اسلامی؛
- ۱۰) تأکید بر بهره‌گیری از ابزارهای نوین و روش‌های کارآمد تعلیم و تربیت و پژوهش؛
- ۱۱) اهتمام به شناسایی، هدایت و حمایت از طلاب مستعد در زمینه تحقیق، تدریس و انجام امور حقوقی و قضایی.

ماده ۵. نظام آموزشی

نظام آموزشی این رشته به صورت نیم‌سال، درسی^۱ و حضوری است و بدون احتساب زمان تدوین تحقیق پایانی، در پنج نیم‌سال ارائه می‌شود.

تبصره: حداکثر مدت تحصیل در موارد اضطراری، بدون احتساب زمان تدوین تحقیق پایانی، هفت نیم‌سال است.

ماده ۶. شرایط پذیرش

- ۱) احراز صلاحیت‌های عمومی و اخلاقی، بر اساس آیین‌نامه‌های مصوب؛
- ۲) دارا بودن مدرک علمی سطح یک؛
- ۳) موفقیت در سنجش علمی؛

ماده ۷. عناوین و مشخصات تفصیلی دروس فقه و اصول

الف: دروس فقه عمومی (جدول شماره ۱)

ردیف	عنوان درس	عنوان کتاب	ساعت
۱	فقه ۱	کتاب المکاسب (شیخ انصاری ^۲)	۷۰
۲	فقه ۲	کتاب المکاسب (شیخ انصاری ^۲)	۷۰
۳	فقه ۳	کتاب المکاسب (شیخ انصاری ^۲)	۷۰
۴	فقه ۴	کتاب المکاسب (شیخ انصاری ^۲)	۷۰
جمع ساعت			۲۸۰

۱. در این نظام هر درس به صورت مستقل ارزیابی می‌شود و قبولی یا رد در یک درس، تأثیری در قبولی یا رد دروس دیگر ندارد.

شورای عالی حوزه‌های علمیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مصوبه: ۱۸۶۰

شماره جلسه: ۲۶۳ (شورای گسترش)

تاریخ جلسه:

۱۴۰۲/۰۸/۲۹

تاریخ ثبت:

۱۴۰۲/۰۹/۱۶

مصوبه شورای عالی حوزه‌های علمیه

ب: دروس فقه اختصاصی

(جدول شماره ۲)

ردیف	عنوان درس	اهداف	ساعت
۱	فقه ۵ (فقه القضاء)	آشنایی با مباحث مهم فقهی در ارتباط با قضای اسلامی از قبیل: تعریف قضاء و تمایز آن با افتاء و اجتهاد، ولایت قضایی، ارتزاق قاضی، اقسام و اوصاف قاضی، دعوی و ارکان و ادله اثبات دعوی، نحوه رسیدگی به دعاوی و نقض حکم قاضی.	۶۴
۲	فقه ۶ (اقرار و شهادت)	آشنایی با مباحث مهم فقهی در ارتباط با تعریف شهادت، تحمل شهادت، ویژگی‌های شهادت، مستندات شهادت، شهادت مستند به مشاهده، سماع، شیاع، اقرار شاهد، نوشته شاهد، اداء شهادت، شهادت در حقوق و رجوع از شهادت	۴۸
۳	فقه ۷ (فقه القصاص)	آشنایی با مباحث مهم فقهی در مسائل قصاص، تعریف قصاص، موجبات و شرایط قصاص نفس، ادله اثبات و کیفیت استیفاء در قصاص نفس و مادون نفس و احکام آن، ضوابط قتل عمد و شبه عمد و خطایی محض و موجبات و مسقطات دیه.	۴۸
۴	فقه ۸ (فقه الحدود)	آشنایی با مباحث مهم فقهی در ارتباط با حدود و تعزیرات از قبیل تعاریف حدود و تعزیرات و مفاهیم مشابه آن، انواع حدود، حدود اعمال منافی عفت، حد مسکر، سرقت محاربه و مسائل مرتبط با تعزیر.	۴۸
۵	قواعد فقه مدنی	آشنایی با قواعد مهم فقه مدنی ناظر بر قوانین و مقررات موضوعه از قبیل قاعده ید، قاعده ضمان ید، قاعده استیمان، لاضرر، قاعده غرور، قاعده تسبیب، قاعده اتلاف، قاعده صحت	۳۲
۶	قواعد فقه جزایی و قضایی	آشنایی با قواعد مهم جزایی و قضایی ناظر بر قوانین و مقررات موضوعه از قبیل قاعده قبح عقاب بلایبان، قاعده اکراه، قاعده اضطرار، قاعده لوث و قسامه، قاعده اقرار، قاعده التعزیر بما یراه الحاکم، قاعده بینة، قاعده من ملک، قاعده ولایت حاکم بر ممتنع.	۳۲
جمع ساعت			۲۷۲

تبصره: دروس موضوع این جدول توسط واحد آموزشی تخصصی اجرا شده و نمرات آن در جدول دروس تخصصی، ثبت خواهد شد.

شورای عالی حوزه‌های علمیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مصوبه: ۱۸۶۰

شماره جلسه:

۲۶۳ (شورای ستروش)

تاریخ جلسه:

۱۴۰۲/۰۸/۲۹

تاریخ ثبت:

۱۴۰۲/۰۹/۱۶

مصوبه شورای عالی حوزه‌های علمیه

ج: دروس اصول

(جدول شماره ۳)

ردیف	عنوان درس	عنوان کتاب	ساعت
۱	اصول فقه ۱	فرائد الأصول (شیخ انصاری ^{ره})	۷۰
۲	اصول فقه ۲	فرائد الأصول (شیخ انصاری ^{ره})	۷۰
۳	اصول فقه ۳	فرائد الأصول (شیخ انصاری ^{ره})	۷۰
۴	اصول فقه ۴	الفائق فی الأصول	۷۰
جمع ساعت			۲۸۰

مادّه ۸: عناوین و مشخصات تفصیلی دروس عمومی غیر فقه و اصول

(جدول شماره ۴)

ردیف	عنوان درس	اهداف	ساعت
۱	آیات الاحکام	شناخت مباحث مهم تفسیری آیات پر کاربرد در استدلالات فقهی	۱۶
۲	فلسفه اسلامی	شناخت مهمترین مباحث فلسفه اسلامی در سطح بدایة الحکمه یا آموزش فلسفه	۶۴
۳	مهدویت	شناخت مهمترین مباحث در زمینه مهدویت و انتظار با تأکید بر بررسی و نحوه پاسخ به شبهات	۳۲
۴	ولایت فقیه	شناخت مهمترین مباحث در زمینه ولایت فقیه با تأکید بر بررسی و نحوه پاسخ به شبهات	۳۲
۵	علوم حدیث (رجال و درایه)	شناخت میراث حدیثی شیعه، محدثان مهم شیعه، تاریخ و اصطلاحات حدیثی و همچنین نحوه بررسی سندی و دلالتی احادیث	۳۲
جمع ساعت			۱۷۶

مصوبه شورای عالی حوزه‌های علمیه

ماده ۹: عناوین و مشخصات تفصیلی دروس تخصصی

(جدول شماره ۵)

ردیف	عنوان درس	ساعت	اهداف
۱	مقدمه علم حقوق	۳۲	آشنایی با کلیات علم حقوق شامل: مفاهیم و موضوع، مبانی، اهداف، قلمرو و منابع به همراه تبیین قواعد و نظام‌های مهم حقوقی (با تأکید بر نظام حقوقی اسلام و ایران)
۲	حقوق اساسی	۳۲	آشنایی با مفهوم و تاریخ حقوق اساسی، دولت، حاکمیت، حکومت در مکتب حقوقی اسلام و سایر مکاتب حقوقی، ساختار حاکمیت مبتنی بر ولایت فقیه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نقش مردم در حکومت و حقوق و آزادی‌های فردی در حقوق موضوعه
۳	حقوق جزای عمومی ۱	۳۲	آشنایی با کلیات حقوق جزا (تقسیمات حقوق، تعریف و ویژگی‌های حقوق جزا، ارتباط آن با سایر علوم و تحولات حقوق جزا)، مفهوم شناسی جرم، اصول کلی حاکم بر حقوق جزا، ارکان عمومی جرم، اسباب اباحه جرم (ضرورت، اجازه قانون، حکم قانون، امر آمر قانونی، اجرای قانون اهم و دفاع مشروع) و طبقه‌بندی جرایم در حقوق
۴	حقوق جزای عمومی ۲	۳۲	آشنایی با مفاهیم و احکام بزهکار (مباشر، شریک و معاون) اعم از شخص حقیقی و حقوقی، مفهوم و مبانی مسؤولیت کیفری و عوامل رافع آن (اکراه، جنون، کودکی، جهل و اشتباه) در حقوق.
۵	حقوق جزای عمومی ۳	۳۲	آشنایی با واکنش در برابر جرم (مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی) مفهوم مجازات و طبقه‌بندی آن و قواعد عمومی ناظر به تعیین مجازات، معافیت، تخفیف و تشدید آن، تعویق و سقوط مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی در حقوق
۶	حقوق جزای اختصاصی ۱	۳۲	آشنایی با اهمیت، ماهیت و ارکان تشکیل دهنده جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص و شخصیت و مجازات آنها در حقوق؛ مانند: قتل، سقط جنین، ضرب و جرح، منازعه، توهین، افتراء، قذف، آدم ربایی و بازداشت غیر قانونی
۷	حقوق جزای اختصاصی ۲	۳۲	آشنایی با اهمیت، ماهیت و ارکان تشکیل دهنده جرایم علیه اموال و مالکیت و مجازات آنها در حقوق؛ مانند: کلاهبرداری، سرقت، خیانت در امانت، اختلاس، صدور چک پرداخت نشدنی
۸	حقوق جزای اختصاصی ۳	۳۲	آشنایی با اهمیت، ماهیت و ارکان تشکیل دهنده جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی و مجازات آنها در حقوق؛ مانند: محاربه، بغی، افساد فی الارض، جاسوسی، جعل، قلب سکه و ارتشاء
۹	حقوق مدنی ۱	۱۶	آشنایی با مفاهیم و مباحث مربوط به اهلیت، شخصیت، محجورین و حمایت از آنها در حقوق
۱۰	حقوق مدنی ۲	۳۲	آشنایی با مفاهیم و مباحث مربوط به اموال و مالکیت، اقسام آنها، طرق تحصیل مالکیت، آثار و احکام تصرف، وقف و نهادهای مشابه در حقوق
۱۱	حقوق مدنی ۳	۳۲	آشنایی با اصول و مقررات حاکم بر قراردادهای (از جمله شرایط صحت قراردادها و آثار حقوقی آن) خسارات ناشی از عدم اجرای قراردادهای، شروط ضمن عقد، معاملات فضولی، انحلال قراردادهای و سقوط تعهدات در حقوق.
۱۲	حقوق مدنی ۴	۳۲	آشنایی با اسباب و آثار الزامات خارج از قرارداد در حقوق؛ از جمله: غصب، اتلاف، تسبیب، لاضرر، مسئولیت مدنی و ضمان.
۱۳	حقوق مدنی ۵	۳۲	آشنایی با موضوعات و مسائل مهم حقوق خانواده در حقوق؛ مانند: تشکیل خانواده، حقوق زوجین و اولاد و انحلال خانواده
۱۴	حقوق مدنی ۶	۳۲	آشنایی با عقود معین (دارای نام، ماهیت و آثار حقوقی خاص در حقوق) مفهوم و اوصاف عقد بیع، اجاره، قرض، جعاله، صلح، وکالت، عاریه، ودیعه و احکام خیارات مختص و مشترک

مصوبه شورای عالی حوزه‌های علمیه

اهداف	ساعت	عنوان درس	ردیف
آشنایی با عقود معین (دارای نام، ماهیت و آثار حقوقی خاص در حقوق) مفهوم و اوصاف عقد ضمان، حواله، کفالت، رهن، هبه، عقود مشارکتی (مضاربه، مساقات، شرکت و مزارعه)، آشنایی با مباحث شفعه، وصیت و ارث	۳۲	حقوق مدنی ۷	۱۵
آشنایی با مفاهیم مرتبط با تجارت، اعمال تجاری، بنگاه های تجاری، الزامات تاجر و شرکت های تجاری (شرکت های سهامی عام و خاص، با مسؤلیت محدود، نسبی و تعاونی) و قواعد حقوقی حاکم بر آنها در حقوق موضوعه	۳۲	حقوق تجارت ۱	۱۶
آشنایی با انواع، ویژگی‌ها و آثار حقوقی اسناد تجاری	۳۲	حقوق تجارت ۲	۱۷
آشنایی با مقررات اعسار، افلاس و ورشکستگی در حقوق موضوعه	۳۲	حقوق تجارت ۳	۱۸
آشنایی با کلیات (مفاهیم، اهداف، فواید و اصول حاکم)، سازمان قضایی، صلاحیت محاکم (ذاتی، نسبی و محلی) و مأمورین قضایی و حدود اختیارات آنها در حقوق موضوعه	۳۲	آیین دادرسی مدنی ۱	۱۹
آشنایی با امور قضایی و دادخواست، ابلاغ، ترتیب رسیدگی، تصمیمات قضایی (دستور قضایی، قرارهای اعدادی، قرارهای نهایی و احکام) و آثار مترتب بر آن در حقوق موضوعه	۳۲	آیین دادرسی مدنی ۲	۲۰
آشنایی با نحوه اجرای آراء (داخلی و خارجی)، مأمورین اجرا و وظایف و اختیارات آنها، توقیف اموال، تامین خواسته و موانع اجرای آراء	۳۲	آیین دادرسی مدنی ۳ (اجرای احکام)	۲۱
آشنایی با مفاهیم، سیستم های دادرسی، اصول حاکم بر دادرسی، نهاد دادرسی، ضابطین قضایی و مقررات ناظر به مراحل تحقیق مقدماتی، تعقیب و دادرسی در حقوق موضوعه.	۳۲	آیین دادرسی کیفری ۱	۲۲
آشنایی با دادگاه های کیفری، مراحل رسیدگی، صلاحیت محاکم، نحوه اصدار رأی، اعتراض به آراء و ادله اثبات خاص کیفری در حقوق موضوعه	۳۲	آیین دادرسی کیفری ۲	۲۳
آشنایی با مقررات حاکم بر اجرای احکام کیفری، اقسام مجازات و نحوه اجرای آن به همراه تبیین فرایند و نحوه اجرای احکام کیفری در خصوص اشخاص حقوقی	۳۲	آیین دادرسی کیفری ۳	۲۴
آشنایی با حقوق حاکم بر نهادها و اعمال اداری در جمهوری اسلامی ایران از منظر اسلام و حقوق موضوعه و کسب مهارت بررسی مباحث کیفری و حقوقی در خصوص پرونده های کمیسیون های شبه قضائی، ثبت احوال، بیمه و بورس به صورت کارگاهی	۳۲ نظری و عملی	حقوق اداری و کارگاه دعاوی اداری	۲۵
آشنایی مقدماتی با مبانی علمی حقوق ثبت اسناد و املاک شامل چیستی و چرایی رشته و نظام های ثبتی موجود کشورها و با قوانین اصلی کشور در حوزه ثبت اسناد و املاک و کسب مهارت بررسی مباحث کیفری و حقوقی در خصوص پرونده های ملکی، ثبتی، محیط زیست و منابع طبیعی به صورت کارگاهی	۳۲ نظری و عملی	حقوق ثبت و کارگاه دعاوی ملکی و ثبتی و محیط زیست	۲۶
ارتقاء سطح مهارت تدوین طرح تحقیق و جمع اوری و ارزیابی اطلاعات با تاکید بر نگارش قضائی	۳۲ نظری - عملی	روش تحقیق و نگارش فقهی و حقوقی	۲۷
	۸۴۸	جمع ساعات	

شورای عالی حوزه‌های علمیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مصوبه: ۱۸۶۰

شماره جلسه:

۲۶۳ (شورای سترش)

تاریخ جلسه:

۱۴۰۲/۰۸/۲۹

تاریخ ثبت:

۱۴۰۲/۰۹/۱۶

مصوبه شورای عالی حوزه‌های علمیه

تبصره ۱: ارائه تحقیق پایانی با هدف ارائه پژوهش در یکی از موضوعات مرتبط با مباحث حقوق و قضای اسلامی الزامی می‌باشد؛ ضریب محاسبه این تحقیق در ثبت نمره، ۶۴ ساعت محاسبه می‌گردد.

تبصره ۲: ساعت ارائه دروسی که به صورت نظری و عملی ارائه می‌گردد (موضوع ردیف‌های ۲۵، ۲۶ و ۲۷) به میزان دو برابر ساعت مصوب در جدول فوق خواهد بود.

سید هاشم حسینی بوشهری

دبیر شورای عالی حوزه‌های علمیه